

THE ISSUE OF INTERPRETATION COMPETITIONS AND THEIR INFLUENCE ON THE TEACHING OF PUPILS IN BASIC ART SCHOOLS

PROBLEMATIKA INTERPRETAČNÍCH SOUTĚŽÍ A JEJICH VLIV NA VÝUKU ŽÁKŮ V ZÁKLADNÍCH UMĚLECKÝCH ŠKOLÁCH

PhDr. Jaromír Zubíček, ArtD.

Ostravská univerzita, Pedagogická fakulta, Česká republika

ABSTRACT

The study deals with the problems of interpretation competitions and their educational contribution to pupils of the school. It points to their importance in the pedagogical process of basic artistic education and draws attention to possible risks in case of misunderstanding of the objectives and philosophy of competitions by educators and director of the school.

Keywords: teaching, musical interpretation, artistic competitions, artistic education.

ABSTRAKT

Studie se zabývá problematikou interpretačních soutěží a jejich vzdělávacím přínosem žákům ZUŠ. Poukazuje na jejich důležitost v pedagogickém procesu základního uměleckého školství a upozorňuje na možná rizika v případě nepochopení cílů a filozofie soutěží jednotlivými aktéry vzdělávání.

Klíčová slova: výuka, hudební interpretace, umělecké soutěže, umělecké školství.

ÚVOD

Dříve než se zamyslíme nad specifičností interpretačních soutěží základních uměleckých škol (dále ZUŠ) organizovaných v České republice a jejich vlivu na vzdělávání žáků v uměleckých oborech daného typu škol, poukážeme na historické souvislosti ovlivňující principy výchovy a vzdělávání v ZUŠ. Tradice a zaběhnuté výchovné postupy ovlivňující fungování uměleckých škol nemají tak hluboké kořeny jako je tomu u škol základních, středních, či vysokých, nicméně přece jen do značné míry ukazují na směr, kterým se české umělecké školství ubíralo, a na kterém vývojovém stupni se dnes nachází.

Vznik základního uměleckého školství sahá v českých zemích až do 17. století, kdy se hudební vzdělávání provozovalo na základě soukromé linie prostřednictvím kantorů. Samozřejmě nelze hovořit o samostatném organizovaném vzdělávání, ale o ryze soukromé a nesystémové výuce určené vybraným sociálním skupinám.

Teprve v období 19. století dochází ke vzniku prvních organizovaných městských hudebních škol. Skutečné kořeny dnešní sítě institucí zaměřených na umělecké vzdělávání lze zařadit teprve do období první republiky (Váňová 1986). Zde byl již ustanoven odborný dohled školní inspekce. Další vývoj se dostavil až po druhé světové válce v podobě jednotného typu základních hudebních škol platného pro celé území státu. Následná transformace čekala hudební školství v šedesátých letech 20. století ve změně názvu na "Lidová škola umění"

a v ustálení dnešní oborové struktury, tj. obory hudební, výtvarný, taneční a literárně-dramatický (Rámcový vzdělávací program pro základní umělecké vzdělávání 2010).

V roce 1990 dochází opět ke změně názvu na dnešní "Základní umělecká škola". Průběžná přejmenování byla do té doby v podstatě jedinou změnou provázející hudební školství od jeho zestátnění, vždy totiž formálně spadalo pod zájmové vzdělávání.

Základy dnešních principů ZUŠ byly stanoveny teprve v roce 1991 vyhláškou MŠMT o organizaci základního uměleckého školství. Dalším mezníkem se stal rok 2004, kdy díky zavedení nového školského zákona (Zákon č. 561/2004), bylo základní umělecké školství zařazeno do výchovně vzdělávacího systému ČR. Školský zákon ve svém paragrafu č. 109 ustanovuje: Základní umělecké vzdělávání poskytuje základy vzdělávání v jednotlivých uměleckých oborech a připravuje také žáky pro vzdělávání ve středních školách uměleckého zaměření a v konzervatořích, popřípadě pro studium na vysokých školách s uměleckým nebo pedagogickým zaměřením.

Podle nových norem dostalo základní hudební vzdělávání podobu dlouhodobého, systematického a komplexního studia, majícího za úkol rozvíjet a kultivovat umělecké předpoklady a talent širokého okruhu zájemců. Dnešní struktura a široká síť základních uměleckých škol v ČR má jen stěží srovnání v evropském nebo světovém kontextu. Výjimkou je pouze obdobný systém několika okolních států včetně Slovenska.

Přestože základní umělecké školy neposkytují podle školského zákona stupeň vzdělání, mají zásadní důležitost pro fungování středních uměleckých škol a konzervatoří. V některých případech jsou žáci ZUŠ přijati přímo na vysokou školu typu AMU či JAMU.

SYSTEM Fungování a význam interpretačních soutěží

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy vyhláší každoročně ve spolupráci s Ústřední uměleckou radou ZUŠ ČR soutěže žáků základních uměleckých škol v jednotlivých disciplínách, které se opakují v pravidelných tříletých cyklech (Vyhláška Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy č. 55/2005). Legislativa vymezující a upřesňující fungování soutěží základních uměleckých škol je složená ze dvou vyhlášek MŠMT, Rámcového vzdělávacího programu pro základní umělecké vzdělávání a z Organizačního řádu soutěží a přehlídek základních uměleckých škol.

Vyhlášovatel, tj. MŠMT určuje odborné zaměření a tematické okruhy soutěží, případně stanoví podrobnosti o organizaci jednotlivých soutěží v organizačních rádech, které obsahují zejména členění věkových kategorií žáků, stanovení podmínek pro účast a vyhodnocení soutěží.

Dále Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy vyhláškou o základním uměleckém vzdělávání (Vyhláška Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy č. 71/2005) stanovuje, že přehlídky a soutěže slouží k podpoře nadaných žáků, k výměně zkušeností a k porovnávání výsledků vzdělávání v jednotlivých uměleckých oborech a předmětech.

V článku 1 (Organizační řád soutěží a přehlídek základních uměleckých škol 2014) uvádí cíle uměleckých soutěží, spočívající v podpoře žáků k tvořivé činnosti, v rozvoji jejich dlouhodobého, soustavného a komplexního studia, ve vyhledávání žáků s vynikajícími vzdělávacími výsledky, k vytvoření možností porovnávat výsledky studia a k výměně zkušeností, kontaktů a informací na okresní, krajské i celostátní úrovni. Soutěže mají podle

MŠMT za úkol vytvářet pro žáky motivující prostředí, umožňující sebereflexi a napomáhat růstu uměleckých a pedagogických osobností.

Druhý článek organizačního řádu dává soutěže do spojitosti s Rámcovým vzdělávacím programem pro základní umělecké vzdělávání. Podle tohoto článku soutěže vycházejí z Rámcového vzdělávacího programu pro základní umělecké vzdělávání a zohledňují obsah a zaměření výuky jednotlivých oborů. „*Účast žáka i učitele v jednotlivých kolech soutěže i při dalších souvisejících akcích (koncerty vítězů, přehlídky vítězných prací a jevištních či literárních uměleckých projevů) se považuje za součást výchovně vzdělávací práce*“ (Rámcový vzdělávací program pro základní umělecké vzdělávání 2010).

Z výše uvedených dokumentů také vyplývá úzká souvislost problematiky soutěží s významem nového termínu zařazeného do RVP pro ZUV, kterým jsou klíčové kompetence ve výchově a vzdělávání. Cílem výuky dle Rámcového vzdělávacího programu pro základní umělecké vzdělávání je mimo jiné utvářet a rozvíjet klíčové kompetence žáků. Dále mají klíčové kompetence za úkol kultivovat osobnost žáků po stránce umělecké a motivovat je k celoživotnímu učení, motivovat žáky k učení a spolupráci vytvořením příznivého sociálního, emocionálního a pracovního klimatu (Rámcový vzdělávací program pro základní umělecké vzdělávání 2010).

„*Specifické klíčové kompetence definované pro základní umělecké vzdělávání představují souhrn vědomostí, dovedností a postojů důležitých pro rozvoj žáka po stránce umělecké a pro jeho budoucí uplatnění v praktickém i profesním životě. Utváření těchto specifických klíčových kompetencí je zaměřeno především na rozvoj schopností žáků tvořit, vnímat a interpretovat umělecké dílo. Osvojení kompetencí umožní žákovi vytvořit si pozitivní vztah k umění a kultuře, k ostatním lidem i k sobě samému.*“ (Rámcový vzdělávací program pro základní umělecké vzdělávání 2010).

Utváření a rozvíjení klíčových kompetencí je celoživotním procesem. Podstatou základního uměleckého vzdělávání je vybavit žáky kompetencemi na takové úrovni, která je pro ně vzhledem k jejich osobnímu maximu v dané etapě dosažitelná. Smyslem tedy není definitivní dosažení klíčových kompetencí, ale neustálé směřování k nim (Bořek 2013).

Uvědomíme-li si fakt, že práce pedagoga podléhá jeho osobnostnímu profilu, reflektuje jeho potřeby, sny a cíle, může u učitele snadno dojít k odchylce od moderních zásad umělecké pedagogiky a výše uvedených postojů stanovených v legislativě. Rovněž hodnocení pedagoga, nastavené vedením školy na úspěchy jeho žáků v soutěžích, může snadno přivést vyučujícího do kolize s potřebou rozvíjet u žáků klíčové kompetence. Dalším problémem mohou být nezdravé ambice díky kterým dojde k rozporu mezi filozofií Rámcového vzdělávacího programu a osobního prospěchu.

Nalezení rovnováhy, mezi zdravým soutěžením pomáhajícím umělecký rozvíjet žáka a škodlivým přístupem založeným jen na úspěchu dané školy či pedagoga, je úkolem všech aktérů podílejících se na vzdělávání v uměleckém školství. Přestože se v dnešní době jedná o zcela ojedinělý negativní projev nezdravého soutěžení, cílem tohoto článku je na tuto rizikovost ve vzdělávání upozornit.

PODÍL ODPOVĚDNOSTI AKTÉRŮ VZDĚLÁVÁNÍ V PROBLEMATICE INTERPRETAČNÍCH SOUTĚŽÍ

Cesta k dosažení profese pedagoga v základní umělecké škole je dlouhá (Zákon č. 563/2004). Příprava na toto povolání může začínat již v pěti letech. Tehdy mohou budoucí učitelé nastoupit do prvního ročníku přípravného studia v základní umělecké škole. Po ukončení sedmi let prvního stupně základního uměleckého vzdělávání pokračují studiem šesti ročníků konzervatoře a následně tří, nebo pěti let vysokoškolského studia. Celkově to je až 20 let přípravy na kariéru učitele v ZUŠ vedle klasického vzdělávání v základní eventuálně střední škole, neboť není výjimkou situace, kdy student konzervatoře paralelně navštěvuje gymnázium, nebo jinou střední školu.

Během odborné přípravy je budoucí pedagog srovnáván se spolužáky, protože umělecké obory jsou nastaveny výběrově a sítím do dalšího studia projdou jen ti opravdu velmi talentovaní. Nutnost úspěšné účasti na soutěžích a dlouhodobé odolávání konkurenčnímu tlaku provází žáky a studenty umění po celou dobu. Studium založené na individualitě, nutnosti úspěchu k dalšímu uměleckému postupu a rovněž v překonávání tlaku okolí spočívajícího v očekávání kvalitních výkonů, zanechá na budoucích učitelích svou stopu.

Tyto principy tolik potřebné pro úspěšné ukončení uměleckého studia jsou v pedagogické praxi problematické. Většina pedagogů, musí projít osobnostní změnou spočívající v přechodu z individualistického pojetí práce na kolektivní a týmovou spolupráci. Vedle toho musí dojít k úpravě hodnot a k výměně vlastní důležitosti, za odpovědnost směřující k výchově svěřených žáků a jejich uměleckému rozvoji. Pokud je tento přerod úspěšný, dosáhne pedagog souladu s principy RVP a přispěje k rozvoji klíčových kompetencí u žáků. Soutěže se tak stanou přirozenou součástí výuky bez negativního dopadu na žákův umělecký vývoj a psychiku (Pol 2009).

Problematické interpretačních soutěží ZUŠ může výrazně pomoci i vedení škol, působením na pedagogy prostřednictvím dalšího vzdělávání, či sebevzdělávání směřujícího k pochopení moderních principů uměleckého vzdělávání. Zároveň musí být stanovena kritéria odměňování a hodnocení pedagogů na hodnotách slučitelných s ideou RVP (Bořek 2013).

Pokud se zamyslíme nad specifikacemi základního uměleckého školství, zjistíme, že ve vedení tohoto typu instituce musí být osobnosti schopné usměrňovat postoje pedagogického sboru, což se samozřejmě netýká jen problematiky soutěžení. Část pedagogických pracovníků v základním uměleckém vzdělávání potřebuje ke kvalitní práci poměrně velkou autonomii. Problematiku soutěží a přehlídek chápou jako možnost vlastní seberealizace a mohou mít tendence nedomýšlet důsledky svých pohnutek. Díky pedagogické nezkušenosti, či podcenění problematiky soutěžení, mohou manipulovat žáky k podobným postojům. V takových případech je nezbytná intervence vedoucích pracovníků, aby se předešlo možným negativním dopadům na vývoj žáka (Mrhač 2005). Vedení školy musí poukázat na nebezpečí takového přístupu a vést v těchto případech učitele k pochopení myšlenek RVP.

Soutěže základních uměleckých škol mají v umělecké výchově žáků ZUŠ důležitou roli. Pokud jsou vize vedení školy totožné s výše uvedenými cíli RVP, mohou přinést velký zisk žákům školy i jejich pedagogům (Kolafa 2015). Prostředí soutěží v sobě skrývá velké možnosti, jak žáky motivovat, poučit, seznámit s novými interpretačními principy a hlavně naučit poznat a obdivovat kvalitní práci byť i v případě konkurence, která zrovna zvítězí. Pedagog má prostřednictvím soutěží prostor zkvalitňovat kompletně klíčové kompetence u svého žáka. V rámci soutěžní přípravy dochází u žáka k rozšíření repertoáru, zkvalitnění hry, zlepšení koncentrace a získání schopnosti vyrovnat se s chybou, či trémou při veřejném vystupování.

Pedagog má možnost vést žáka ke zdravému pohledu na soutěžení bez škodlivé rivality. Podobně má možnost k této problematice přistupovat i vedení školy. Mělo by situaci kolem soutěží uklidňovat a poukazovat na kladné morální hodnoty s akcentací na spolupráci celého učitelského sboru.

ZÁVĚR

Jak již bylo řečeno na počátku, předložená studie si vytyčila za cíl upozornit na eventuální úskalí interpretačních soutěží základních uměleckých škol a nastínit možnosti řešení vzniklých problémových situací.

Zvážením všech specifík problematiky interpretačních soutěží organizovaných MŠMT, zjišťujeme, že opravdu zastávají důležitou roli v pedagogickém procesu základního uměleckého školství. Pokud jsou vize pedagogů a vedení škol totožné s cíli a filozofií soutěží, mohou přinést velký zisk žákům školy i jejich pedagogům. Prostředí soutěží v sobě skrývá velké možnosti, jak žáky motivovat, poučit, seznámit s novými interpretačními trendy a hlavně je má možnost naučit poznat a obdivovat kvalitní práci byť i v případě své vlastní prohry.

Úkolem pedagogů je mimo kvalitní interpretační přípravu, také vypěstovat u žáka zdravý pocit sebevědomí a schopnost přijmout vlastní neúspěch a ponaučit se z něj. Pedagog by měl při přípravě žáků na soutěže pamatovat na ideu RVP a snažit se o maximální rozvoj klíčových kompetencí u žáka.

Vedení školy musí mít stále na paměti nutnost přesvědčovat učitele o významu rozumného přístupu v problematice interpretačních soutěží. Prostřednictvím dalšího vzdělávání pedagogických pracovníků, by mělo vysílat učitele na semináře a školení, určené k této problematice. Odborně vedená školení bývají velmi podnětná, inspirativní a díky společně strávenému času výrazně stmelují kolektiv.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

1. Bořek, L. (2013). Soutěže ZUŠ, tentokrát trochu jinak. *Řízení školy ZUŠ*, 13(2), Praha, Wolters Kluwer.
2. Kolafa, T. (2015). Soutěže z širšího zeměpisného pohledu aneb "Pedagogický terorismus" porotců. *Řízení školy ZUŠ*, 15(4), Praha, Wolters Kluwer.
3. Mrhač, J. (2005). *Teorie a praxe školského managementu – řízení výchovy a vzdělávání*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě.
4. *Organizační řád soutěží a přehlídek základních uměleckých škol*. (2014). Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy.
5. Pol, M. (2009). *Škola v proměnách*. Brno: Masarykova univerzita.
6. *Rámcový vzdělávací program pro základní umělecké vzdělávání*. (2010). Praha: Výzkumný ústav pedagogický v Praze.
7. Váňová, R. (1986). *Vývoj počátečního školství v českých zemích*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.
8. *Vyhláška Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy č. 55/2005 Sb., o podmínkách organizace a financování soutěží a přehlídek v zájmovém vzdělávání*. (2004). Praha: Tiskárna Ministerstva vnitra.

9. *Vyhláška Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy č. 71/2005 Sb., o základním uměleckém vzdělávání.* (2005). Praha: Tiskárna Ministerstva vnitra.
10. *Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon).* Praha: Tiskárna Ministerstva vnitra.
11. *Zákon č. 563/2004 Sb., o pedagogických pracovnících a o změně některých zákonů (zákon o pedagogických pracovnících).* (2004). Praha: Tiskárna Ministerstva vnitra.

CONTACT

PhDr. Jaromír Zubíček, ArtD.

KHV, Pedagogická fakulta, Ostravská univerzita, Ostrava, Czech Republic

jaromir.zubicek@osu.cz